

Amadeus je geniální kulturní lež

Po letech tajného doufání, že se film Miloše Formana Amadeus konečně vytrácí z našich i světových kin, jsem s velkými obavami pozoroval příchod "nového" Amadea, což je víceméně prodej starého produktu po kosmetických úpravách, protože bylo producentovi Saulovi Zaentzovi líto vyhodit pár záběrů, které do letošního roku ležely v archívu. Mohly tam klidně zůstat, protože jsou stejně nedůvěryhodné jako většina filmu.

I když se Miloš Forman nechal inspirovat divadelní hrou Petera Shaffera, vznikl hlavně zásluhou spoluscénaristy Zdenka Mahlera film, který jakoby rekonstruoval, co se odehrálo ve Vídni v poslední třetině 18. století - a to konec konců i díky občas neskutečné podobě některých herců (Jeffrey Jones jako Joseph II.) se svými originály. Divadelní hra tu historickou realitu sugerovat nechtěla, ani nemohla, jak potvrdí Peter Shaffer v rozhovoru pro Reflex: "Když sedíme v divadle, dobrovolně a záměrně zapomeneme, že to, co vidíme, není realita." Nesmíme ovšem zapomenout, že děj celého filmu je lež. Fáma, že Antonio Salieri zabil Wolfganga A. Mozarta, sice už existovala na začátku 19. století a Peter Shaffer zdaleka nebyl prvním autorem, který se tou historkou zabýval. Sedm let po úmrtí Mozarta se poprvé roku 1798 objevil v Praze názor, že Mozart byl otráven jedem, ovšem bez náznaku, kdo by mohl být vražedníkem. Až z roku 1825 pochází z Lipska fáma, že Salieri otrávil Mozarta. 1830 se ta historka stala základem divadelní hry Alexandra Puškina a Nikolaj Rimsky-Korsakov složil na základě této hry operu. Salieri sám se před svou smrtí svěřil Ignatzovi Moschelesovi: "Na té absurdní fámě není žádné pravdy. Sám víte o čem mluvím - prý jsem otrávil Mozarta. Ale ne, je to zlomyslnost, samá zlomyslnost. Řeknete to celému světu." A tak - jak je dnes známo - chybí filmu veškerý historický základ. O to víc se divím, když se dnes Zdeněk Mahler prohlašuje za "důvěrného znalce Mozartova života a dobových reálií" (Reflex 38/2002). Před pár lety ve společném vystoupení pro ČT2 ovšem v dokumentu o Salieriho Requiem lítoval stejně jako já, že film Amadeus postavil Salieriho do špatného světla.

Faktem je, že Mozart v prvních letech svého vídeňského pobytu nebyl vůbec známým operním skladatelem. Byl znám jako vynikající pianista a skladatel klavírní a instrumentální hudby, ale jen pár lidé věděli o tom, že pro některé příležitosti napsal opery. Jedna opera pro Vídeň ovšem představuje slabou vizitku proti referenci Salieriho, který i přes to, že byl jen o pět let starší než Mozart, měl již na kontě přes dvacet oper. Ty byly hrány na všech důležitých operních scénách (jeho opera Evropa riconosciuta zahájila 1778 provoz slavné milánské Scaly) a Salieri se jako Ital proslavil také v protiitalské pařížské opeře, a to díky podpoře Chr. W. Glucka. Salieri přesně věděl, který styl je kde žádán a to vysvětluje stylistickou diskrepanci mezi jeho operami pařížskými operami (Les Danaïdes), milánskými a vídeňskými (Armide, Arxus).

Mozart nikdy nechtěl být umělcem na volné noze, už vůbec ne prvním, jak tvrdí Zdeněk Mahler. Za takového autora je třeba považovat již Josepha Bodina de Boismortier, 1689-1755, který zemřel jako milionář na svém statku nedaleko Paříže. Mozart se celý život snažil získat místo na jakémkoli dvoru a jeho velikost nebyla rozhodující. Že ve Vídni přežil jen díky žákům, řadě skladatelských zakázek, koncertů a často i půjčkám, neznamená, že by si nepřál mít stálé místo a tím stálý plat. Ovšem, jak sám napsal otcí, věděl, že na místo dvorního a placeného skladatele ve Vídni nemá sebemenší nárok. Když po úmrtí Josepha II. nastoupil na trůn Leopold II., dal jasně najevo, že ho hudba nezajímá. Pro Mozarta žijícího neustále v naději, se zhroutil svět. A právě v těchto dnech pomohl Mozartovi Antonio Salieri. Jako klíčová osobnost ve veřejném koncertním životě ve Vídni zařídil Mozartovi vystupování na důležitých místech a prosadil, aby byly jeho skladby hrány i v rámci jiných koncertů. Na rozdíl od filmu musíme také konstatovat, že mezi Mozartem a Salierim existovala spolupráce,

dokonce napsali společnou skladbu, a to kantátu "Per la ricuperata salute di Ofelia"! A když Joseph II. roku 1786 požádal oba skladatele, aby pro slavnostní večer napsali každý jednu krátkou operu, kolegiálně vyřešili oba skladatelé situaci tak, že každý napsal parodii na svůj vlastní divadelní život: Salieri na italský (Prima la musica) a Mozart na německý (Der Schauspieldirektor). K menší hádce došlo jen jednou: když napsal Mozart Figara a tím naznačil Salierimu, představiteli italské opery, že v italském stylu umí psát i on. Z Mozartových dopisů také ale víme, že 14.10.1791 s ním Salieri navštívil provedení jeho Kouzelné flétny a veřejně ji prohlásil za geniální dílo.

Amadeus zažil v Praze velkorysou "premiéru", že na faktech vůbec nezáleží potvrdily Lidové Noviny článkem, v kterém tvrdily, že Don Giovanni slavil svoje premiéru roku 1878!!(LN, 30.9.2002)

Nebyl bych tak smutný z faktu., že film pracuje na základě zfalšování historických údajů, kdybych ze svých zkušeností nevěděl, že jen díky filmu řada lidí - a to hlavně mladých - věří, že Wolfgang A. Mozart byl Salierim zavražděn. Navíc krásná, ale bohužel dnes jen málo hraná Salieriho hudba, nehraje ve filmu žádnou roli. Jak dospěl Peter Shaffer k názoru, že Salieri byl "průměrným, pracovitým hudebníkem"?(Reflex 38/2002) Už jen v zájmu záchrany osobnosti Antonia Salieriho by bylo slušné na začátku filmu upozornit diváky, že film nepracuje s historickými fakty a je čistým výmyslem. Toho ovšem Miloš Forman, kterého jsem už před léty konfrontoval s podobným návrhem, není schopný. Snad si jednou uvědomí, jak by se on cítil ukřivděn, kdy by se za padesát let natočil film „Steven“ o tom, jak Miloš Forman zavraždí Stevena Spielberga.

Koneckonců mám jako hudební historik a praktik svoji útěchu: Wolfgang A. Mozart se sám nikdy neoznačil jako Amadeus, ale vždy jako Amadé.